

Wrocław, dnia 13 maja 2016 r.

BPW.571.2.2016.NK

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Aresztu Śledczego we Wrocławiu
dotyczącej stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnościami
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 2-3 marca 2016 r. do Aresztu Śledczego we Wrocławiu (zwanego dalej Aresztem lub jednostką) udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej KMP): dyrektor Zespołu Justyna Lewandowska (prawnik), dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Rafał Kulas (prawnik), jak również reprezentująca Biuro Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu dr Natalia Kłaczyńska (prawnik). W wizytacji wzięła również udział dr Joanna Żuchowska (lekarz), zwana dalej ekspertem KMP. Oceny pod kątem dostosowania jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością dokonali przedstawiciele Fundacji „Polska Bez Barrier” – Izabela Sopalska-Rybak i Maciej Augustyniak, zwani dalej ekspertami KMP.

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością,

osadzonych w Areszcie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji przeprowadzono następujące czynności:

- wysłuchano informacji na temat funkcjonowania jednostki, przedstawionych przez ppłk. Andrzeja Susłowicza, ppłk. Stanisława Walkowiaka, mjr. Szczepana Ociepę – zastępców dyrektora Aresztu;
- dokonano oglądu terenu jednostki, w tym: celi mieszkalnej przeznaczonej do pobytu osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim oraz innych wybranych losowo cel mieszkalnych, cel zabezpieczających, cel izolacyjnych, łaźni, świetlic, kaplicy, ambulatorium, szpitala, kantyny, sal widzeń, biblioteki, stanowisk komputerowych oraz pól spacerowych;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osadzonymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z osadzonymi z niepełnosprawnościami;
- dokonano analizy wybranej dokumentacji, w tym akt osobopoznawczych i protokołów z odpraw kierownictwa jednostki.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza do pomiaru powierzchni cel.

Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali zastępcom dyrektora Aresztu i innymi członkom personelu więziennego obecnym podczas podsumowania oraz wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumentację oraz przygotowane na wniosek wizytujących informacje związane z funkcjonowaniem jednostki.

2. Legalność pobytu i rozmieszczenia osadzonych

Areszt Śledczy we Wrocławiu pełni funkcje aresztu śledczego oraz zakładu karnego typu zamkniętego dla recydywistów penitencjarnych. Nadto na terenie jednostki znajduje się ośrodek diagnostyczny oraz szpital psychiatryczny.

Pojemność całkowita Aresztu wynosi 794 miejsca w oddziałach mieszkalnych i 46 w szpitalu. Z uwagi na remont oddziału mieszkalnego IVD pojemność jednostki w czasie wizytacji zmniejszyła się do 689 miejsc, a przebywały w niej 682 osoby.

Podczas wizytacji żaden z osadzonych nie był zakwaterowany w warunkach, w których powierzchnia celi przypadająca na jedną osobę jest mniejsza niż 3 m². W latach 2015-2016 w jednostce nie wydano żadnej decyzji o zakwaterowaniu w warunkach przeludnienia, o których mowa w art. 110 § 2b kkw.

Poza niżej omówionymi kwestiami dotyczącymi niepełnosprawności, wizytujący nie stwierdzili nieprawidłowości w zakresie rozmieszczania osadzonych.

Areszt Śledczy we Wrocławiu jest jednostką przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych i skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim, w rozumieniu zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 30/15 z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych i aresztów śledczych. W czasie wizytacji w jednostce nie przebywał żaden osadzony poruszający się na wózku, natomiast było w niej 9 innych osadzonych z niepełnosprawnościami (z niepełnosprawnością ruchową – zakwaterowani w oddziałach mieszkalnych i z niepełnosprawnością intelektualną – w ośrodku diagnostycznym).

W Areszcie wyodrębniono jedną celę przeznaczoną dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim (cela nr 12 na oddziale IB). Podczas wizytacji zakwaterowany w niej był osadzony z ubytkami stóp (*dane osobowe usunięto*). Jest to cela dwuosobowa. Z uwagi na swój charakter celi transportowej, często zmienia ona skład osobowy. W okresie osadzenia w niej p. (*dane osobowe usunięto*), tj. od 3 grudnia 2015 r., zakwaterowanych w niej było kolejno 11 osób. Częste zmiany składu osobowego celi negatywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa osadzonego i utrudniają nawiązanie bliższych relacji personalnych, które w przypadku osadzonego z niepełnosprawnością mogłyby ułatwić mu codzienne funkcjonowanie. Przedstawiciele KMP rekomendują zatem zaniechanie wykorzystywania tej celi jako celi transportowej.

Pozostali osadzeni z niepełnosprawnościami ruchowymi byli w czasie wizytacji zakwaterowani na trzeciej i czwartej kondygnacji Aresztu. Eksperti KMP podkreślają, że zważywszy na brak windy, uniemożliwia im to lub co najmniej znacznie utrudnia dostęp do wspólnych pomieszczeń, takich jak świetlice, ambulatoria, kaplica, stanowisko komputerowe, przede wszystkim zaś do położonych na kondygnacji pierwszej: łaźni przeznaczonej dla osób z niepełnosprawnościami, sal widzeń i pól spacerowych. W rozmowach z wizytującymi osadzeni ci skarżyli się na trudności z poruszaniem się po jednostce, zwłaszcza z pokonywaniem schodów.

Przedstawiciele KMP podkreślają konieczność zapewnienia osobom z niepełnosprawnością ruchową dostępu do wszystkich pomieszczeń wspólnych Aresztu, na

równi z osobami sprawnymi. Niepełnosprawność nie może być przeszkodą w korzystaniu przez osadzonych z przysługujących im uprawnień. Wizytujący zwracają uwagę na orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (6253/03), w której Trybunał uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Wizytujący zalecają więc takie kwaterowanie osób z niepełnosprawnością ruchową, by mieli oni zapewniony dostęp do wszystkich pomieszczeń przeznaczonych do korzystania przez osadzonych. Rozwiązaniem może być np. umieszczanie ich na pierwszej (parterowej) kondygnacji (na której znajdują się miejsca do użytku codziennego – pola spacerowe, świetlica) oraz każdorazowe zapewnienie im, w razie potrzeby, asysty w celu dojścia do wyżej położonych pomieszczeń wspólnych.

3. Personel

W Areszcie zatrudnionych jest 251 funkcjonariuszy i 24 pracowników cywilnych. W tej liczbie znajduje się 18 wychowawców i 9 psychologów, przy czym tylko 3 psychologów obejmuje opieką całą populację osadzonych (pozostałych 6 zatrudnionych jest w ośrodku diagnostycznym i szpitalu przywięziennym). Biorąc pod uwagę pojemność jednostki, na psychologa przypada średnio 264 osadzonych. Zdaniem wizytujących liczba ta jest niewystarczająca. Zgodnie z uzasadnieniem Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. w sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, w celu osiągnięcia standardów pracy penitencjarnej, na jednego psychologa penitencjarnego powinno przypadać 200 osadzonych. Przedstawiciele KMP przypominają, że zgodnie ze stanowiskiem Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmóc napięcie obecne w każdym zakładzie karnym* (Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]). Mając na względzie powyższe przedstawiciele KMP zalecają zwiększenie obsady psychologów.

Zgodnie z przekazaną wizytującym informacją psychologowie nie mają zapewnionej superwizji. W związku z tym warto zauważyć, iż przy tego typu obciążającej psychicznie pracy, superwizja wydaje się niezbędna, jako czynnik z jednej strony zabezpieczający psychologa, z drugiej zaś znacznie zwiększający efektywność jego pracy. Przedstawiciele KMP zalecają więc rozważenie poddania psychologów zatrudnionych w jednostce superwizji.

Funkcjonariusze mają możliwość poszerzania swych kompetencji na różnorodnych szkoleniach. Dla funkcjonariuszy działu penitencjarnego i działu ochrony przeprowadzono w roku 2015 r. m. in. szkolenia z zakresu stosowania środków przymusu bezpośredniego, przeciwdziałania zachowaniom suicydalnym i autoagresywnym, pomocy przedmedycznej. Funkcjonariusze wszystkich działów mieli zaś okazję uczestniczyć w szkoleniu nt. postępowania z osobami z niepełnosprawnością ruchową.

Do dnia wizytacji nie przeprowadzono natomiast szkolenia dla ogółu pracowników Aresztu z zakresu postępowania z osobami z niepełnosprawnością psychiczną lub intelektualną oraz identyfikowania symptomów takich niepełnosprawności. Kierownik działu penitencjarnego poinformował jednak wizytujących, że szkolenie takie jest w fazie przygotowań.

W latach 2015-2016 do dnia wizytacji nie było prowadzone przeciwko funkcjonariuszom i pracownikom Aresztu żadne postępowanie karne ani dyscyplinarne dotyczące wykonywania przez nich czynności służbowych wobec osób z niepełnosprawnościami.

4. Warunki bytowe

Budynki Aresztu pochodzą w większości z połowy XIX w., a ich remont wymaga każdorazowo zgody konserwatora zabytków. Zwarty charakter zabytkowej zabudowy Aresztu oraz położenie w centrum miasta uniemożliwia jakąkolwiek rozbudowę jednostki, co stanowi istotny problem, zwłaszcza w kontekście architektonicznego dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Wymaga w tym miejscu podkreślenia, że w opinii ekspertów KMP wizytowaną jednostkę uznać należy za nieprzystosowaną do przyjmowania osadzonych poruszających się na wózku inwalidzkim oraz częściowo tylko przystosowaną do przyjmowania innych osób z niepełnosprawnościami. W tej części Raportu zostaną zaprezentowane zastrzeżenia ekspertów KMP w tym zakresie, jak również ogólne uwagi dotyczące warunków bytowych.

W oddziałach mieszkalnych osadzeni rozmieszczeni są w 271 celach. Przeważają cele dwu – i sześćoosobowe.

Stan cel mieszkalnych w Areszcie jest zróżnicowany, co uniemożliwia jego jednolitą ocenę. W jednostce od lat prowadzone są sukcesywnie prace remontowe, mające na celu poprawę estetyki cel oraz zabudowę kąpoków sanitarnych. Stan wyremontowanych cel mieszkalnych nie budził zastrzeżeń wizytujących. Niestety jednak, większość cel mieszkalnych była w bardzo złym stanie (zwłaszcza cele w ośrodku diagnostycznym i cele przejściowe). Ich podłogi (wyłożone mozaiką parkietową lub tworzywem sztucznym) były zniszczone, ściany częstokroć zawilgocone i brudne, zwłaszcza przy umywalkach, armatura sanitarna mocno zużyta. Niezabudowane kąpiki sanitarne odgródzone były od pozostałych części pomieszczeń kotarami z tworzywa sztucznego lub tkaniny, niejednokrotnie podniszczonymi. Do większości cel nie doprowadzono ciepłej wody. Przedstawiciele KMP zlecają dalsze prowadzenie prac remontowych w celach mieszkalnych.

Wentylacja grawitacyjna we wszystkich celach mieszkalnych funkcjonuje na ogół poprawnie, choć w niektórych czuć było zaduch, związany z zagrzybieniem ścian. Wielkość okien zapewnia na ogół właściwe warunki oświetleniowe do czytania i pisania w porze dziennej.

Zasadniczo cele mieszkalne wyposażone są w sprzęt kwaterunkowy zgodnie z obowiązującymi przepisami. W niektórych celach odnotowano zbyt małą liczbę szafek, w związku z czym wizytujący zalecają uzupełnienie tych braków. Wyposażenie cel, w tym materace, pościel, koce i ręczniki, jest w dużym stopniu wyeksploatowane, ale spełnia warunki dopuszczalności do użytku.

W celi przejściowej nr 14 wizytujący stwierdzili usterkę wymagającą pilnego usunięcia – niezabezpieczone (nieotynkowane) wyłączniki światła i gniazdka elektryczne przy drzwiach do celi.

Na terenie Aresztu znajduje się jedna celi przeznaczona do osadzania w niej osób poruszających się na wózku inwalidzkim. W opinii ekspertów KMP celi ta nie spełnia wymogów dostępności z następujących powodów:

- wejście do celi jest zbyt wąskie - ma szerokość 74 cm (wartość prawidłowa to min. 90 cm);
- przestrzeń manewrowa i ciągi komunikacyjne ograniczone są miejscami do 35 cm przez umebłowanie (łóżka ustawione obok siebie); z informacji otrzymanych od funkcjonariuszy wynika, że łóżka są ustawiane piętrowo w przypadku przebywania w celi osoby poruszającej się na wózku, ale nawet piętrowe ustawienie łóżek nie zapewnia w ocenie ekspertów odpowiedniej przestrzeni manewrowej, która wynosić powinna 150 cm x 150 cm; ciągi komunikacyjne powinny zaś mieć szerokość

min. 120 cm z możliwymi przewężeniami do 90 cm; poza tym specyfika piętrowego łóżka ogranicza możliwość samodzielnego przesiadania się osadzonego na łóżko i odpowiedniej asysty (ograniczenie przestrzeni nad głową przez górne łóżko);

- przycisk do sygnalizacji przyzywowej nie jest dostępny z łóżka i umieszczony w trudno dostępnym miejscu na wysokości od 137 cm, dodatkowo zasłonięty przez szafkę; jego prawidłowa wysokość powinna oscylować między 80 cm do 120 cm;

- wieszaki na ubrania również są umieszczone zbyt wysoko (145 cm i 154 cm), ich prawidłowa wysokość to 80 cm do 120 cm;

- brak przestrzeni manewrowej w kącie sanitarnym (nawet przy odsłoniętej zasłonce oddzielającej go od reszty celi);

- uchwyty przy muszli ustępowej zamontowane są na nieprawidłowej wysokości; powinna one być zainstalowane na wysokości 75 cm do 90 cm, w odległości 40 cm od osi muszli;

- pod umywalką brak jest miejsca na nogi (prawidłowa wartość to 30 cm głębokości pod umywalką na nogi).

Przedstawiciele KMP zalecają więc dostosowanie celi do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim zgodnie z powyższymi wskazówkami, jak również rozważenie wyodrębnienia jeszcze drugiej takiej celi (co rekomendowali eksperci KMP).

Problemem systemowym, którym od lat zajmuje się Rzecznik Praw Obywatelskich, jest krajowy porządek prawny w zakresie normy powierzchni mieszkalnej przypadającej na więźnia. Obecny stan prawny budzi wątpliwości RPO w odniesieniu do podstawowych standardów praw człowieka i powziętych przez Rzeczpospolitą Polskę zobowiązań międzynarodowych. Wątpliwości te zdają się potwierdzać raporty CPT z wizyt okresowych w Polsce i rekomendacje skierowane do polskich władz, w których wielokrotnie podkreślano konieczność respektowania standardu 4 m² na osobę¹. W czasie wizyty w dniach 5-17 czerwca 2013 r. Komitet zalecił polskim władzom tak szybko, jak to możliwe, dokonanie rewizji ustanowionej przepisami prawnymi normy dotyczącej powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego tak, by we wszystkich jednostkach penitencjarnych na jednego osadzonego przypadały co najmniej 4 m² w celach wieloosobowych i co najmniej 6 m² w celach jednoosobowych, nie wliczając w to

¹ Wizyty przedstawicieli CPT w Polsce miały miejsce w terminach: 30.06.1996 r. – 12.07.1996 r., 8.05.2000 r. – 19.05.2000 r., 4.10.2004 r. – 15.10.2004 r., 26.11.2009 r. – 8.12.2009 r., 05.06.2013 r. – 17.06.2013 r. Wszystkie sprawozdania oraz odpowiedzi rządu polskiego zostały upublicznione (na wniosek władz polskich) i są dostępne na stronie CPT pod adresem: <http://www.cpt.coe.int/en/states/pol.htm>.

powierzchni zajmowanej przez kąpiki sanitarne znajdujące się w celi (paragraf 42). W odpowiedzi na zalecenia, polski rząd wskazał, że Polska będzie czynić wszelkie starania w celu podwyższenia tej normy do poziomu 4 m².

Należy odnieść się również do opublikowanego w dniu 15 grudnia 2015 r. raportu CPT pt. *Living space per prisoner in prison establishments*, w którym rekomendowana polskim władzom norma powierzchniowa celi mieszkalnej, przypadająca na jednego więźnia, stanowi minimalny standard, jaki państwo powinno zapewnić osobom pozbawionym wolności w zakresie warunków socjalnych uwięzienia.

Przedstawiciele KMP zalecają więc zapewnić 4 m² jako normę powierzchni mieszkalnej przypadającej na więźnia.

Osadzeni mogą korzystać z kąpeli dwa razy w tygodniu – raz w łaźni centralnej, drugi raz w łaźniach oddziałowych. Łaźnia centralna wyposażona jest w 21 stanowisk prysznicowych, maty antypoślizgowe, ogrzewanie kaloryferowe i wentylację grawitacyjną. W pomieszczeniu przylegającym do łaźni znajdują się wieszaki ścienne, ławki i maty antypoślizgowe. Dodatkowo w Areszcie znajduje się pięć mniejszych łaźni oddziałowych, wyposażonych w przegrody między stanowiskami i maty antypoślizgowe.

Do łaźni centralnej przylega łazienka przeznaczona do użytku przez osoby z niepełnosprawnością ruchową. Położona jest na tym samym piętrze, co celi dla takich osób, a prowadzące do niej ciągi komunikacyjne posiadają w opinii ekspertów KMP prawidłowe parametry. Eksperti zwracają jednak uwagę, że natrysk w tej łazience jest zbyt ciasny (ma wymiary 71 cm x 80 cm), ponadto ograniczony jest progami o wysokości 5 cm. Przy muszli ustępowej nie zamontowano barierek. Ponadto w łazience brak jest przestrzeni manewrowej, a wieszaki umieszczone są zbyt wysoko (150 cm – prawidłowa wysokość od 80 cm do 120 cm). W ocenie ekspertów ani tej łaźni, ani żadnej innej w Areszcie nie można uznać za w pełni dostępną dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Eksperti KMP zalecają więc pełne dostosowanie tej łaźni do korzystania z niej przez osoby poruszające się na wózku inwalidzkim oraz dodatkowo wyposażenie innej łaźni w udogodnienia dla osób z innymi niepełnosprawnościami ruchowymi (uchwyty, likwidacja progów przy natryskach, krzesło prysznicowe).

W łaźni głównej brak było przesłon pomiędzy stanowiskami prysznicowymi. Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji jest zdania, że mimo, iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpeli osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych

wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko-Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łazniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko. Dlatego też przedstawiciele KMP zalecają zainstalowanie przesłon pomiędzy stanowiskami prysznicowymi.

Inną okolicznością naruszającą w opinii wizytujących prawo osadzonych do zachowania intymności w czasie kąpieli jest zainstalowanie w łazni centralnej kamery. Przedstawiciele Aresztu wyjaśnili w czasie podsumowania wizytacji, że zapis z tej kamery nie jest widoczny z bieżącym podłgładzie, a jedynie rejestrowany jest w celach dowodowych na wypadek zajścia zdarzenia nadzwyczajnego. Obecność kamery tłumaczyli możliwością korzystania z łazni przez osadzonego tzw. niebezpiecznego. Przedstawiciele KMP zwracają uwagę, że korzystanie z kąpieli przez takich osadzonych ma miejsce sporadycznie. Kamerę można więc uruchamiać tylko w czasie ich kąpieli. Wizytujący zalecają zatem, by kamera pozostawała co do zasady wyłączona i zasłonięta oraz by uruchamiać ją tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych przez obowiązujące przepisy.

Jeden z osadzonych skarżył się wizytującym na zbyt krótki czas przygotowania do kąpieli. Osadzony ten miał na nogach opatrunki. Przewidziany czas przygotowania był dla niego zbyt krótki, by je odwinąć przed kąpielą, przez co jak twierdził brakowało mu czasu na samą kąpiel. Wizytujący zalecają więc dostosowanie organizacji kąpieli do indywidualnych potrzeb osób chorych.

Na terenie Aresztu znajduje się 12 małych pól spacerowych. Wyposażone są one w drążki do ćwiczeń i zadaszenie, które jednak w ocenie wizytujących jest zbyt małe, by spełniać swą funkcję. Dlatego też wizytujący zalecają zainstalowanie większych powierzchniowo zadaszeń. Place wyposażone są w ławki, jednak eksperci KMP zwracają uwagę, że przynajmniej niektóre z nich powinny mieć oparcie i podłokietniki, by czuły się na nich bezpiecznie osoby z niepełnosprawnością ruchową. Wizytujący zalecają więc zamontowanie takich udogodnień.

Eksperci KMP zgłosili liczne zastrzeżenia dotyczące ciągów komunikacyjnych w Areszcie. W ich opinii wiele pomieszczeń wspólnych jest niedostępnych dla osób z niepełnosprawnością ruchową z uwagi na konieczność pokonania schodów (omówiono to w pkt 2 Raportu).

Zauważyli również, że w wielu przypadkach drzwi prowadzące do pomieszczeń przeznaczonych do korzystania przez osadzonych są węższe niż wymagane 90 cm (np. drzwi do świetlic, sali posiedzeń sądu, do stanowisk komputerowych, do sali widzeń na osobności). Wizytujący zalecają więc w trakcie planowanych remontów uwzględnić konieczność poszerzenia drzwi do pomieszczeń, do których mogą mieć dostęp osoby z niepełnosprawnością, do wymaganych 90 cm.

Eksperci zwrócili także uwagę, że większość schodów nie jest oznaczonych kontrastowo i często występują pod nimi niezabezpieczone przestrzenie, co może być niebezpieczne dla osób słabo widzących. Utrudnieniem dla takich osób może być również brak na posadzkach odmiennej faktury i kolorystyki nawierzchni. Przedstawiciele KMP zalecają więc zastosowanie kontrastowych oznaczeń stopni schodów i przestrzeni pod schodami w miejscach, gdzie mogą przebywać osoby z niepełnosprawnością wzroku, jak również rozważenie kontrastowego oznaczenia ciągów komunikacyjnych na posadzkach.

Zastrzeżenia ekspertów wzbudził także brak poręczy przy schodach, co jest poważnym utrudnieniem dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Przedstawiciele KMP zalecają więc, aby przy schodach, którymi mogą się poruszać osoby z niepełnosprawnością ruchową, zainstalować poręcze z dwóch stron, chyba że uwarunkowania przeciwpożarowe lub techniczne albo względy bezpieczeństwa na to nie pozwalają.

Podsumowując zagadnienie warunków bytowych w aspekcie dostosowania Aresztu do potrzeb osób z niepełnosprawnością należy podkreślić, że pełne jej dostosowanie wydaje się być trudne do osiągnięcia. Wszelkie prace remontowe determinowane są bowiem, jak wspomiano, przez wiek budynku mieszkalnego, jego zabytkowy charakter oraz położenie w zwartej zabudowie. Odpowiednie dostosowanie jednostki wymagać zatem będzie dużych nakładów finansowych, a także przeprowadzenia dokładnych analiz technicznych, projektów architektonicznych oraz uzgodnień z konserwatorem zabytków. Należy więc rozważyć, czy zasadne jest dostosowywanie jednostki. Możliwe, że łatwiejszym przedsięwzięciem będzie wyznaczenie do osadzania więźniów poruszających się na wózku inwalidzkim innego, bardziej dostępnego lub łatwiejszego do dostosowania aresztu śledczego.

Przechodząc do dalszych zagadnień związanych z warunkami bytowymi - osadzeni ocenili wyżywienie jako dobre. Pojedyncze uwagi dotyczyły monotonii jadłospisu. Oprócz posiłków wydawanych w kuchni, osadzeni mają możliwość przygotowania ciepłych napojów korzystając z czajników elektrycznych w celach mieszkalnych.

Osadzeni mają prawo trzy razy w miesiącu dokonywać zakupów artykułów żywnościowych, wyrobów tytoniowych oraz przedmiotów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie w kantynie. Kantyna zapewnia dość duży wybór produktów (artykuły spożywcze, papiernicze, chemiczno – kosmetyczne, karty telefoniczne, znaczki pocztowe, papierosy, krzyżówki). Ceny towarów (nie odbiegające zasadniczo od cen rynkowych, weryfikowane okresowo przez komisję przyzakładową) uwidocznione są na półkach bezpośrednio przy produktach.

5. Traktowanie

Osadzeni dobrze ocenili traktowanie ich przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. W ich opinii funkcjonariusze są życzliwi, kulturalni i nie zachowują się agresywnie. Można także liczyć na ich przychylność w rozwiązywaniu przedstawianych im problemów. Osadzeni nie zgłaszali także uwag w zakresie rozpatrywania skarg, próśb i wniosków, w szczególności terminowości ich rozpoznawania. Wizytujący nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością, mających związek z ich stanem zdrowia.

Warto zwrócić uwagę na dobrą praktykę przyjętą podczas przyjmowania osadzonych do Aresztu, pozwalającą na szybką identyfikację osadzonych z niepełnosprawnością psychiczną. Zarówno ci osadzeni, którzy trafiają do cel przejściowych, jak i ci przyjmowani z innych jednostek, każdorazowo kierowani są podczas rozmowy wstępnej do psychologa, jeżeli tylko wychowawca w czasie tej rozmowy nabierze wątpliwości co do ich kondycji psychicznej.

W tym celu psychologowie pełnią w jednostce (od 2010 r.) dyżury – w dni powszednie w godzinach 10-18, w soboty w godzinach 9-14.

Kontrole osobiste osadzonych przyjmowanych do jednostki odbywają się w przeznaczonym do tego pomieszczeniu, zaś kontrole osobiste *ad hoc* – w dyżurkach oddziałowych podczas nieobecności osób trzecich. Kontrola osoby z niepełnosprawnością ruchową przeprowadzana jest w odrębnym pomieszczeniu, przylegającym do celi mieszkalnej przeznaczonej dla takich osób. Pomieszczenie to było z złym stanem technicznym (brudne ściany, brak wieszaka), ale przedstawiciele Aresztu wskazali, że zgłoszone jest

do remontu. Wizytujący zwracają uwagę, że pomieszczenie to z uwagi na swe przeznaczenie powinno być wyposażone w udogodnienia dla osób, które mają problem z poruszaniem się, np. uchwyty przy ścianie, krzesło.

Z informacji udzielonych przez kierownictwo jednostki wynika, że osoby poruszające się na wózku inwalidzkim poddawane są kontroli osobistej na zasadach ogólnych. Należy mieć jednak na uwadze, że przeprowadzanie kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością różni się z fizycznych względów od kontroli prowadzonej wobec osadzonego nie dotkniętego problemem niepełnosprawności. Kontrola powinna też uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności. W zastanej sytuacji, wobec braku zasad w opisywanym zakresie, może dojść do naruszenia godności osoby kontrolowanej. Mając na względzie powyższe, przedstawiciele KMP uznają to zagadnienie za problem systemowy, wymagający opracowania ogólnych zasad przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, uwzględniających również konieczność dokonywania jej przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Problem ten zasygnalizowany został Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej w wystąpieniu generalnym z dnia 21 maja 2015 r. W odpowiedzi na pismo Dyrektor Generalny Służby Więziennej wskazał, że faktycznie nie są opracowane specjalne procedury dotyczące kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, jednak w każdym przypadku, gdy zachodzi konieczność dokonania kontroli osobistej takiego osadzonego, każdorazowo uwzględnia się stopień i rodzaj dysfunkcji oraz zachowuje zasady indywidualizmu i humanitarnego traktowania. Ponadto zawsze stosowane są zalecenia lekarskie². Z uwagi jednak na specyfikę dokonywania czynności z udziałem osoby niepełnosprawnej oraz ryzyka naruszenia godności osobistej takiej osoby, w ocenie przedstawicieli KMP kwestia ta wymaga pilnego uregulowania.

Wątpliwości wizytujących wzbudził sposób przeprowadzania kontroli osobistych. W trakcie rozmów indywidualnych niektórzy osadzeni wskazywali, że kontrola osobista polega na rozebraniu się osadzonego do naga. W ocenie przedstawicieli KMP poszanowanie prawa osadzonego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku pozostawienia tej osoby całkowicie bez ubrania jest niewątpliwie naruszane.

² Treść pism dostępna jest na stronie internetowej RPO: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wyst%C4%85pienie-generalne-z-dnia-21052015-r-do-dyrektora-generalnego-s%C5%82u%C5%BCby-wi%C4%99ziennej-w-sprawie>

Warto odnieść się do stanowiska CPT wskazanego w raporcie z wizytacji przeprowadzonej w Polsce w dniach 5-17 czerwca 2013 r., w którym wskazano, że kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym. Z tego też powodu, uciekanie się do przeprowadzenia kontroli osobistej powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i być poddane rygorystycznym kryteriom oraz nadzorowi. Powinno się podjąć wszystkie rozsądne wysiłki w celu zminimalizowania poczucia zażenowania; osoby osadzone poddawane kontroli osobistej normalnie nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań³.

Wizytujący zalecają więc przeprowadzanie kontroli osobistych w następujący sposób. Osadzony nie powinien być zobowiązany do zdjęcia całego ubrania jednocześnie, a zdejmować je częściami i ubierać się po dokonaniu kontroli określonego odcinka. Przykładowo kontrolowany wpieryw zdejmuje ubranie od pasa w górę i podlega kontroli. Następnie po ubraniu się zdejmuje odzież od pasa w dół i ta część jego ciała oraz ubrania jest kontrolowana.

Kierownik działu ochrony wyjaśnił, że pismem z dnia 1 lutego 2016 r. polecił funkcjonariuszom odpowiedzialnym za przeprowadzanie kontroli dokonywanie jej właśnie w zaproponowany powyżej sposób. Z rozmów z osadzonymi wynikało jednak, że także po tej dacie kontrole przeprowadzane były poprzez jednoczesne zdjęcie całego ubrania. Przedstawiciele KMP widzą więc potrzebę przypomnienia standardów w tym zakresie i stałego monitorowania zaleceń przez przełożonych.

W latach 2015-2016 w jednostce w ogóle nie stosowano środków przymusu bezpośredniego wobec osób z niepełnosprawnością. Niemniej jednak odnotować należy, że w Areszcie znajdują się cztery cele zabezpieczające. Zarówno cele, jak i prowadzące do nich przedsiönki są monitorowane i wyposażone w nasłuch. W dwóch z nich możliwe jest zainstalowanie łóżka przystosowanego do użycia trzyczęściowych pasów obezwładniających. W przedsiönkach prowadzących do cel przechowuje się w zamkniętych foliowych workach zestawy odzieży i jednorazowe zestawy higieniczne dla osób umieszczonych w celach zabezpieczających.

³ Pkt 106 Raportu z wizyty Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) przeprowadzonej w Polsce w dniach 5 - 17 czerwca 2013 r.

Z zebranej dokumentacji wynika, że w 2015 r. w Areszcie miało miejsce 5 zdarzeń nadzwyczajnych z udziałem osób z niepełnosprawnością, zaś w 2016 r. nie było takiego zdarzenia. We wszystkich przypadkach przeprowadzono czynności wyjaśniające.

W tym samym okresie osadzeni z niepełnosprawnością włożyli 4 skargi, wszystkie związane z ich stanem zdrowia. Żadna z nich nie została uznana za zasadną. Analiza dokumentacji nie daje podstaw do kwestionowania takiej oceny skarg.

Eksperti KMP zwrócili uwagę na fakt, iż w jednostce nie ma opracowanych szczególnych procedur dotyczących ewakuacji osób z niepełnosprawnościami, brak również specjalistycznego sprzętu, np. wózków ewakuacyjnych. Przedstawiciele KMP zalecają więc opracowanie takich procedur, jak również zakup wózków ewakuacyjnych. Warto zwrócić uwagę, że problem konieczności opracowania procedur ewakuacyjnych zasygnalizowany został Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej w wystąpieniu generalnym Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 26 października 2015 r.⁴, a którym Rzecznik wskazał na nieadekwatność ogólnie przyjętych procedur do sytuacji osób z niepełnosprawnościami.

6. Dyscyplinowanie

W roku 2015 oraz 2016 do dnia zakończenia wizytacji osadzonym z niepełnosprawnościami wymierzono 11 kar dyscyplinarnych i przyznano 31 nagród. Nagród było zatem więcej niż kar, co w opinii przedstawicieli KMP zasługuje na podkreślenie jako właściwe z punktu widzenia resocjalizacyjnego.

W Areszcie znajdują się 3 cele przeznaczone do wykonywania kary dyscyplinarnej umieszczenia w celi izolacyjnej. W w/w okresie kary takiej nie orzekano wobec żadnego osadzonego z niepełnosprawnością.

Osadzeni, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, nie wnosili zastrzeżeń co do stosowania kar dyscyplinarnych.

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest Zarządzenie Dyrektora Aresztu Śledczego we Wrocławiu nr 19/2015 z 6 lipca 2015 r. w sprawie porządku wewnętrznego Aresztu Śledczego we Wrocławiu. W ocenie

⁴<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20Generalne%20RPO%20z%20dnia%2026.10.2015.pdf>

przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji przepisy zawarte w porządku wewnętrznym sformułowane są jasno, a ich układ jest przejrzysty. Nie zawierają zapisów sprzecznych z powszechnie obowiązującymi normami.

Na ścianach korytarzy poszczególnych oddziałów wywieszono są grafiki zajęć kulturalno-oświatowych, lista dostępnych gier planszowych, harmonogram nabożeństw, jadłospisy, wzory wniosków do sądu penitencjarnego. Zamieszczone są tam również adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka, ośrodków profilaktyki uzależnień, ośrodków pomocy społecznej, sądów i poradni prawnych – jednakże nie we wszystkich oddziałach, dlatego wizytujący zalecają uzupełnienie braków w tym zakresie. Zwracają również uwagę na potrzebę aktualizowania ogłoszeń o zajęciach kulturalno-oświatowych (na jednym z oddziałów znajdował się plan zajęć z maja 2015 r.).

Karta Praw Pacjenta dla osób pozbawionych wolności dostępna jest zarówno w szpitalu psychiatrycznym, jak i pomieszczeniach ambulatorium.

W czytelni znajduje się bogaty zbiór aktualnych tekstów kodeksu karnego wykonawczego, jak również innych aktów prawnych dotyczących osób pozbawionych wolności. Ponadto osadzeni mają możliwość zapoznania się z treścią obowiązujących przepisów oraz z innymi informacjami publicznymi za pomocą internetowych zasobów Biuletynu Informacji Publicznej. W tym celu wyodrębniono w Areszcie dwa stanowiska komputerowe.

W opinii ekspertów KMP, pomieszczenia ze stanowiskami komputerowymi nie są dostępne dla osób mających problem z samodzielnym poruszaniem się, ponieważ prowadzą do nich schody, a ciągi komunikacyjne są zbyt wąskie. Ponadto są zbyt ciasne i nie zapewniają przestrzeni manewrowej dla osób z niepełnosprawnościami ruchowymi. Komputery nie są wyposażone w program odczytu ekranu ani udogodnienia dla osób ze słabszymi rękami. Przedstawiciele KMP zalecają zatem zapewnienie dostępu do stanowisk komputerowych osobom z niepełnosprawnością ruchową oraz rozważenie zakupu programu do odczytu ekranu dla osób słabowidzących.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Osadzeni mogą korzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych każdego dnia w ciągu kilku godzin wyznaczonych w grafiku. Czas rozmowy nie może przekroczyć 5 minut. W Areszcie przewidziano także możliwość kontaktowania się skazanych z osobami najbliższymi w rozumieniu art. 115 § 11 kodeksu karnego, za pośrednictwem komunikatora „Skype”.

Eksperci KMP wyrazili opinię, że aparaty telefoniczne są zainstalowane zbyt wysoko, przez co stają się trudno dostępne dla osób z niepełnosprawnością ruchową. W ich ocenie aparaty powinny być umieszczone w ten sposób, by najwyżej położone przyciski znajdowały się na wysokości ok. 120 cm. W pobliżu aparatu powinno zaś znajdować się krzesło, na którym na czas rozmowy mogłaby usiąść osoba poruszająca się kulach. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają więc zainstalowanie aparatu telefonicznego, z którego korzystać mogą osoby z poruszające się na wózku inwalidzkim, na obniżonej wysokości oraz udostępnianie w razie potrzeby innym osobom z niepełnosprawnością ruchową krzesełek na czas rozmowy telefonicznej.

Widzenia dla skazanych i tymczasowo aresztowanych odbywają się w terminach określonych w porządku wewnętrznym, również w niedziele i dni świąteczne. Z relacji funkcjonariuszy wynika, iż w dni wolne od pracy często zdarza się, że brakuje miejsc i nie wszystkie osoby przybywające na widzenie mogą je zrealizować. Przedstawiciele KMP zalecają więc rozważenie wprowadzenia dodatkowych widzeń w soboty.

Widzenia dozorowane realizowane są w sali wyposażonej w 15 stolików. W Areszcie wyodrębniono również salę do widzeń bez osoby dozorującej (ciekawie ozdobioną, wydzielono w niej również kącik dla dzieci), pomieszczenie przeznaczone do realizacji nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 kkw, tj. widzenia w odrębnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej (niedawno wyremontowane) oraz pomieszczenie do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt.

W ocenie ekspertów KMP sala do widzeń dozorowanych nie jest dostępna dla osób mających problem z samodzielnym poruszaniem się, ponieważ prowadzą do niej schody i brak jest drogi alternatywnej. Ciąg komunikacyjny przewieszony jest do 42 cm (przewęza go przytwierdzona do podłogi ławka). Osoby poruszające się na wózkach nie mogą również uczestniczyć w widzeniach przeprowadzanych w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt – ławki w tej sali zostały przytwierdzone do podłogi (od strony osób odwiedzających), przestrzeń manewrowa jest zbyt mała (od strony osób osadzonych). Także pomieszczenie do widzeń intymnych nie jest dostępne dla osób mających problem z samodzielnym poruszaniem się, ponieważ prowadzą do niego schody. Szerokość drzwi wynosi 70 cm, dodatkowo pokonać trzeba próg o wysokości 4 cm. Toaleta pozbawiona jest udogodnień dla osób z niepełnosprawnością ruchową, a przestrzeń manewrowa jest zbyt mała (przewężenia do 56 cm).

Przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie sal widzeń do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, w szczególności poruszających się na wózku inwalidzkim.

W związku ze zmianą przepisów, od 1 lipca 2015 r. osadzeni mogą otrzymywać od osób najbliższych paczki z produktami spożywczymi i wyrobami tytoniowymi wyłącznie skompletowane z produktów zakupionych w kantynie. Dyrektor jednostki poinformował wizytujących, że brak jest skarg skazanych na zmienioną procedurę przygotowywania paczek żywnościowych. Również osadzeni nie zgłaszali wizytującym uwag w tym zakresie.

9. Prawo do ochrony zdrowia

Służba zdrowia Aresztu zatrudnia 43 osoby, w tym 18 lekarzy. Wśród nich są lekarze specjaliści (m. in. psychiatra, chirurg, okulista, laryngolog, neurolog, stomatolog). W opinii eksperta KMP kadra medyczna jednostki, zarówno lekarze jak i pielęgniarki, ma wysokie kwalifikacje zawodowe.

Planowe przyjęcia osadzonych do lekarza ogólnego odbywają się co 3 tygodnie dla każdego oddziału, ale w razie nagłych zachorowań pacjenci przyjmowani są na bieżąco.

Areszt zapewnia osadzonym całodobową opiekę medyczną. Świadczenia medyczne wykonywane są w ambulatorium głównym oraz czterech gabinetach oddziałowych, czynnych w dni powszednie w godz. 7.00-15.00. Poza tymi godzinami dyżuruje pielęgniarka, w razie potrzeby wzywane jest pogotowie ratunkowe (w 2015 r. nie było takich wezwań). Na wyposażeniu ambulatorium jest m.in. aparat EKG, aparat do spirometrii, a także do badania okulistycznego, sprzęt do małych zabiegów chirurgicznych, sprzęt do reanimacji. Inne badania diagnostyczne jak badania endoskopowe, usg, tomografia komputerowa, rezonans magnetyczny itp. wykonywane są w placówkach cywilnej służby zdrowia.

Osadzeni z niepełnosprawnościami, z którymi rozmawiali wizytujący, nie zgłaszali istotnych zastrzeżeń w zakresie opieki medycznej.

Przyjęcia pacjentów, poza wyjątkowymi przypadkami, odbywają się bez obecności funkcjonariusza, który pozostaje za uchylonymi drzwiami poza zasięgiem wzroku i słuchu. We wszystkich gabinetach są przyciski alarmowe.

W opinii eksperta KMP dokumentacja medyczna – zarówno lekarska jak i pielęgniarska – prowadzona jest bardzo dokładnie i pozwala jednoznacznie ustalić zakres podejmowanych wobec pacjenta czynności.

10. Szpital psychiatryczny

Szpital psychiatryczny składa się z dwóch oddziałów, przeznaczonych zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn. Pierwszy to oddział psychiatryczny, leczniczy, drugi – obserwacyjny. Każdy z nich dysponuje 23 miejscami.

W szpitalu znajduje się 16 cel – sal chorych (jedno-, dwu- i czteroosobowych), w tym celi dla osadzonych, o których mowa w art. 88 a § 2 kkw. Sale są w złym stanie, mają zniszczone ściany, a kąpiki sanitarne są niezabudowane. W ocenie ekspertów KMP nie są one dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim (przewężenia do 75 cm). Przedstawiciele KMP zalecają więc dostosowanie przynajmniej jednej z tych sal do potrzeb takich osób poprzez zapewnienie odpowiedniej przestrzeni manewrowej.

Na terenie szpitala znajduje się łazienka wyposażona w trzy stanowiska prysznicowe, pomiędzy którymi nie zainstalowano przegród. Wizytujący zalecają ich montaż, podobnie jak w przypadku łazienki w oddziałach mieszkalnych (zob. pkt 4). Druga łazienka szpitalna jest jednoosobowa, przystosowana do potrzeb osób niepełnosprawnością ruchową.

W szpitalu zatrudnionych jest 4 lekarzy specjalistów psychiatrów na pełnych etatach, 3 psychologów i 11 pielęgniarek. W razie potrzeby ten wyspecjalizowany personel udziela pomocy także osadzonym przebywającym na oddziałach mieszkalnych.

Do godz. 15.00 na każdym z oddziałów szpitalnych dyżuruje lekarz, w godzinach jego nieobecności – pielęgniarka. Leki roznoszone są pacjentom w zależności od zleceń kilka razy dziennie, gdy zachodzi potrzeba – także w godzinach nocnych. Nie podaje się leków bez zgody pacjenta; w przypadku odmowy fakt ten zostaje przekazany lekarzowi.

Ekspert KMP wysoko ocenił dokładność i rzetelność dokumentacji medycznej pacjentów szpitala. Wynika z niej, że pacjenci traktowani są z godnością i w sposób zindywidualizowany. W każdej historii choroby był dokładny wywiad, badanie przedmiotowe, kolejne szczegółowe obserwacje, zastosowane leczenie, dołączone wyniki badań biochemicznych oraz konsultacji. Osobno, dla każdego pacjenta, prowadzona jest przez pielęgniarki karta pielęgnowania uwzględniająca stan psychiczny i fizyczny, ocenę sprawności, czynniki ryzyka, współistniejące schorzenia itp. W osobnej teczce znajdowały się karty zastosowania przymusu lub izolacji wypełnione bardzo dokładnie z podaniem przyczyny, czasu trwania i zapisem obserwacji pacjenta. W 2015 r. przymus bezpośredni zastosowano u 55 osób, a w bieżącym roku u jednego pacjenta.

11. Prawo do praktyk religijnych

Co do zasady, Areszt oferuje osadzonym możliwość korzystania z praktyk religijnych. W kaplicy odprawiane są w soboty i niedziele msze święte dla katolików, odbywają się także regularne spotkania dla wyznawców innych religii. Istnieje również możliwość spotkań indywidualnych z duchownymi. Osoby z niepełnosprawnością ruchową mają jednak znacznie ograniczoną możliwość korzystania z praktyk religijnych z uwagi na przeszkody

architektoniczne (kaplica położona jest na 4. piętrze). Przedstawiciele KMP zalecają więc zapewnienie takim osobom właściwej asysty, by mogły one dotrzeć na spotkania o charakterze religijnym.

12. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

W wizytowanej jednostce nie są prowadzone specjalne zajęcia kulturalno-oświatowe, dedykowane dla osób z niepełnosprawnością. Osadzeni ci korzystają z zajęć organizowanych na zasadach ogólnych.

Osadzeni mogą spędzać czas wolny w celach i świetlicy oglądając telewizor, czytając udostępniane w bibliotece książki i prasę, grając w gry planszowe (których jednostka oferuje bardzo bogaty wybór) i zręcznościowe. Z dokumentacji Aresztu wynika, że na jego terenie organizowane są konkursy o tematyce kulturalno-oświatowej, działa dyskusyjny klub książki, odbywają się koncerty muzyczne. Odbywają się również spotkania edukacyjne z pracownikami pomocy społecznej i prawnikami. W 2015 r. zrealizowano 50 programów resocjalizacyjnych. Jako dobra praktyka zasługują na uwagę warsztaty z dogoterapii, z udziałem psów ze schroniska dla zwierząt, które pozwalają osadzonym zredukować poziom agresji.

W Areszcie działa radiowęzeł, który emituje m. in. audycje o charakterze edukacyjnym, odczytywane są w nim także audiobooki udostępniane nieodpłatnie przez bibliotekę publiczną. W niektórych celach mieszkalnych (np. w celi nr 17) brak było głośnika, wizytujący zalecają więc usunięcie tej usterki.

Niestety Areszt nie oferuje osadzonym żadnych zajęć sportowych, a jedyną dostępną dla nich formą ruchu w czasie wolnym jest spacer. Na terenie jednostki nie ma sali sportowej ani boiska i ze względów architektonicznych (położenie w ścisłym centrum miasta w zwartej zabudowie) trudno jest znaleźć miejsce na te obiekty. Przedstawiciele Aresztu zwracali jednak podczas wizytacji uwagę na istnienie rezerw lokalowych w niewykorzystywanym budynku gospodarczym oraz na jego planowany remont. Wizytujący rekomendują więc wygospodarowanie miejsca do zajęć sportowych dla osadzonych, przy czym powinno ono spełniać wymogi dostępności dla osób z niepełnosprawnością.

Należy w tym miejscu wskazać, że Europejski komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) trafnie zauważa, iż *„kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych. Komitet zauważył, że w wielu aresztach śledczych aktywność osób tymczasowo aresztowanych jest*

znacznie ograniczona. Organizacja zajęć w tego typu ośrodkach - gdzie dość szybko zmienia się skład osobowy – nie jest prostą sprawą. Oczywiście, nie można mówić w tym przypadku o zindywidualizowanych programach zajęciowych podobnych do tych, których można oczekiwać w zakładach karnych. Jednakże tymczasowo aresztowanych nie można skazać na trwającą kilka tygodni lub miesięcy bezczynność w zamkniętej celi, niezależnie od tego, jak dobre warunki bytowe panują w celach aresztu śledczego. Komitet uważa, że powinno dążyć się do zapewnienia, aby tymczasowo aresztowani w aresztach śledczych mieli możliwość spędzenia odpowiedniej części dnia (8 lub więcej godzin) poza celami, w celu podjęcia działalności o różnym charakterze” (Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regułach Więziennych, które wspominają, że „rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji” (reguła 25.2).

13. Zatrudnienie i nauka

W marcu 2016 r. w Areszcie zatrudnionych było 153 osadzonych, z czego większość nieodpłatnie. Wśród nich nie było żadnej osoby z niepełnosprawnością. Nie prowadzi się również kursów zawodowych uwzględniających możliwości tych osób. Przedstawiciele KMP zachęcają władze Aresztu do stworzenia warunków rozwoju zawodowego osób z niepełnosprawnościami i mobilizowania ich do aktywnego w nich udziału.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji, celem poprawy stanu przestrzegania praw osób pozbawionych wolności, kierują rekomendacje do niżej wymienionych organów, z prośbą o ustosunkowanie się zgodnie z właściwością:

1. Dyrektor Aresztu Śledczego we Wrocławiu:

- 1.1. rozmieszczanie osób z niepełnosprawnością ruchową w taki sposób, by miały one zapewniony dostęp do wszystkich pomieszczeń przeznaczonych do korzystania przez osadzonych;
- 1.2. każdorazowe zapewnienie osobom z niepełnosprawnością ruchową lub sensoryczną, w razie potrzeby, asysty w celu dojścia do pomieszczeń wspólnych;

- 1.3. zaniechanie wykorzystywania celi przeznaczonej dla osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim jako celi transportowej;
- 1.4. zwiększenie zatrudnienia psychologów;
- 1.5. rozważenie poddania psychologów zatrudnionych w Areszcie superwizji;
- 1.6. przeprowadzenie dla ogółu pracowników Aresztu szkoleń z zakresu postępowania z osobami z niepełnosprawnością psychiczną lub intelektualną oraz identyfikowania symptomów takiej niepełnosprawności;
- 1.7. dalsze prowadzenie prac remontowych w celach mieszkalnych, zwłaszcza w celu zabudowy kąpoków sanitarnych;
- 1.8. dostosowanie celi przeznaczonej dla osób poruszających się na wózku do potrzeb takich osób, zgodnie we wskazówkami zamieszczonymi w pkt 4;
- 1.9. rozważenie wyodrębnienia drugiej celi dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim;
- 1.10. zabezpieczenie gniazdka elektrycznego w celi nr 14;
- 1.11. wyposażenie cel mieszkalnych w brakujący sprzęt kwaterunkowy;
- 1.12. dostosowanie łaźni przeznaczonej dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim do potrzeb takich osób oraz dodatkowo wyposażenie innej łaźni w udogodnienia dla osób z innymi niepełnosprawnościami ruchowymi;
- 1.13. wyposażenie łaźni w przesłony pomiędzy stanowiskami prysznicowymi;
- 1.14. zasłonięcie kamery w łaźni centralnej oraz uruchamianie jej tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych przez obowiązujące przepisy;
- 1.15. dostosowanie organizacji kąpieli do indywidualnych potrzeb osób chorych;
- 1.16. zainstalowanie większych powierzchniowo zadaszeń na polach spacerowych;
- 1.17. zamontowanie na niektórych ławkach na polach spacerowych oparcie i podłokietników;
- 1.18. poszerzenie w trakcie planowanych remontów drzwi do pomieszczeń, do których mogą mieć dostęp osoby z niepełnosprawnością, do wymaganych 90 cm;
- 1.19. zastosowanie kontrastowych oznaczeń stopni schodów i przestrzeni pod schodami w miejscach, gdzie mogą przebywać osoby z niepełnosprawnością wzroku;
- 1.20. rozważenie kontrastowego oznaczenia ciągów komunikacyjnych na posadzkach;

- 1.21. zainstalowanie przy schodach, którymi mogą się poruszać osoby z niepełnosprawnością ruchową, obustronnych poręczy, chyba że uwarunkowania przeciwpożarowe lub techniczne albo względy bezpieczeństwa na to nie pozwalają;
- 1.22. remont pomieszczenia do przeprowadzania kontroli osobistych osadzonych z niepełnosprawnością ruchową i wyposażenie go w udogodnienia dla osób, które mają problem z poruszaniem się, np. uchwyty przy ścianie;
- 1.23. przeprowadzanie kontroli osobistych osadzonych w sposób wskazany w pkt 5. raportu;
- 1.24. opracowanie procedur ewakuacji osób z niepełnosprawnościami oraz zakup wózków ewakuacyjnych;
- 1.25. uzupełnienie danych o instytucjach zajmujących się ochroną praw człowieka na oddziałach, w których ich brak;
- 1.26. rozważenie zakupu programu do odczytu ekranu dla osób słabowidzących;
- 1.27. zapewnienie dostępu do stanowisk komputerowych osobom z niepełnosprawnością ruchową;
- 1.28. zainstalowanie aparatu telefonicznego, z którego korzystać mogą osoby poruszające się na wózku inwalidzkim, na obniżonej wysokości oraz udostępnianie w razie potrzeby innym osobom z niepełnosprawnością ruchową krzesełek na czas rozmowy telefonicznej;
- 1.29. dostosowanie sal widzeń do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, w szczególności poruszających się na wózku inwalidzkim;
- 1.30. rozważenie wprowadzenia dodatkowych widzeń w soboty;
- 1.31. dostosowanie przynajmniej jednej z sal szpitalnych do potrzeb osób poruszających się na wózku poprzez zapewnienie odpowiedniej przestrzeni manewrowej;
- 1.32. wygospodarowanie miejsca do zajęć sportowych dla osadzonych, spełniającego wymogi dostępności dla osób z niepełnosprawnością;
- 1.33. zainstalowanie głośników w celach mieszkalnych, gdzie ich brak;
- 1.34. stworzenie warunków rozwoju zawodowego osób z niepełnosprawnościami i mobilizowania ich do aktywnego w nich udziału.

2. Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej we Wrocławiu:

Udzielenie dyrektorowi Aresztu Śledczego we Wrocławiu wsparcia finansowego w realizacji zaleceń wymagających nakładów pieniężnych.